

Gúzs

Széljegyzetek elszelelt esztendőkhöz – 1989

Pódium (borjúlábbal)

A Fészek-beli esten, ahova *Alkotóművészek a Fészek pódiumán* című sorozatának e havi műsorába Fodor András engem is beszervezett, az írók közül még Sarusi Miskával, továbbá Koloss István zeneszerzővel és Jáky György festőművésszel léptem fel, műsorvezető házigazdánk pedig Czigány György volt. Színész-közreműködőnek a verseimhez a magam részéről Gecse Jolit kértem fel, bár meglehetősen feszült volt, s feszültségében túlságosan – és indokolatlanul – kemény lett; több hajlékonyságot és játékos humort, iróniát képzeltek volna el tőle a verseim. Közönség azonban szép számmal (vagy negyvenen is talán), de gondolom, nem az én kedvemért jöttek, a zömük e Fészek-beli pódiumműsorok törzsközönsége lehetett. Kati és Juli rendkívül élvezték a helyet s a helyzetet (akiket aznap hoztam el a szokásos kéthetenkénti „láthatásra” az anyjuktól, Dunaszerdahelyről), főleg, hogy abban az épületben s abban a helyiségben lehettek, ahonnan három hete az MTV a szilveszteri műsorát közvetítette. Fel szabadultságukban, játékoságukban odáig mentek, hogy – persze amikor egyedül voltak a lépcsőházban – eljátszották: most ők a Fészek beltéri lépcsőin éneklő-szereplő sztárok, s velük készül egy pótszilveszteri műsor. Utána a Fészek éttermébe néhányan, ahova engem rendszerint főleg a fejedelmi rántott borjúlábuk vonz már egy ideje, s persze most is arra ment el a fellépti díjam arányos hányada – szóval az est zárása ily módon egészen fejedelmi lett... (1989. január 20., péntek)

Retrospektív egy Dalí-kiállításához

Ül Isten a trónusán, s egy közeli ősgomolygást figyelget eltöprengve. Jobbján Salvador Dalí simogatja méretes bajuszát. Isten tanácstalanul néz a festőre:

- Nos, megteremtjük? – kérdi tőle kisvártatva.
- Leszek benne én is?
- Ha akarsz... S mely korban kívánnád?

TÓTH LÁSZLÓ (1949) Budapesten született, Dunaszerdahelyen él. Költő, író, művelődéstörténész. Legutóbbi kötete: *Rossz napok* (versek, 2023).

- A harmadkorban.
- De hiszen akkor még nem lesznek emberek!
- Ki mondta, hogy ember szeretnék lenni?!
- Hát?
- Trilobita.
- Ki fogsz halni...
- Az mindegy. Majd újjászületek emberként... A trilobita-létet azonban nem szívesen hagynám ki.
- Miért szeretnél trilobita lenni?
- Mert egy szürrealistához az illik. Tényleg, lesz benne szürrealizmus?
- De még mennyire!
- Hát Gala?
- Lesz ő is. És lesz Magyarország is...
- Magyarország? Minek?!
- Hát az 1988-as ottani kiállításod miatt...
- Ez tényleg szürreális!
- Legyen... mondjuk... Budapesten?
- Nem teremthetnék együtt? Máris készíték hozzá s a városhoz néhány vázlatot... (1989. január 22., vasárnap)

Versek szemléje

Reggel a háromnegyednyolcas Hungáriával Pozsonyba. 11.30-kor interjú-ügyben rövid találka a Tatran Kiadóban Karol Wlachovskýval és Turczel Lajossal. S ha már a Mihálykapu u. 9.-ben jártam, *begyűjtöttem* az *Irodalmi Szemle* januári számát, benne a kortárs magyar költők új verseiből készült összeállítással. Délben pedig még gyorsvizit a Mihály kávéházban (U Michala) a korzón, *feketés* Farnbauer Gáborral, Szigeti Lacival, és délután vissza Bpestre.

A *Szemle*-beli összeállításnak két okból is örülök; egyrészt változatlanul jó a kapcsolatom velük (szerkesztőségbeli barátaimon: Balla Kálmánon és Kulcsár Ferin kívül a főszerkesztő Varga Erzsivel is, akit pedig néhány éve a lap *kommista* elköteleződésének megerősítése végett helyeztek ide a *Hétfő*-ből, de Erzsiben, protektorai számításai ellenére s azok csalódására hamarosan felülkerekedett a lap helyenkénti, vörösbe hajló színezetű plakátszövegeivel fedezni vélt jóízűség), mely, mint ez az általam jegyzett versblokk is jelzi, együttműködésünk más – szerzőségem melletti – formáira is kiterjedhet, másrészt pedig, azt hiszem, színvonalas anyagot sikerült nekik kerítenem, kiugróan fontos – és az ISZ-ből bántón hiányzó – nevekkal. S bár (eredeti) megszólítottjaim közül Weörestől és Károlyi Amytól nem kaptam anyagot, amit W. minapi halála is magyarázhat, ugyanis tavaly augusztusi verskérő levelem idején már nagybeteg lehetett.¹

1 Végül Károlyi Amy távolmaradására 1989 októberében jött válaszlevele adott magyarázatot, miszerint valóban „nem közönyből” hagyta megválaszolatlanul a felkérésem, hanem mert egy olyan „fekete év” van mögötte, ami „egy aktivitást” hagyott meg benne: „aludni egész a harsonáig”.

Egyébként mégsem maradt ki (teljesen) az összeállításból W., még ha áttételesen van is ott – Rapai Ági révén, aki neki ajánlotta itt *Sárga gyűrűkkel* c. versét. Rajta kívül még Rába György, Tandori Dezső, Páskándi Géza, Tornai József, Fodor András, Oravecz Imre, Kukorelly Endre, Zalán Tibor és Petőcz András adott verset a *Szemlének* – akárhogy is nézem, tényleg első osztály ez a névsor. S a versek közt is több a pazar, csak-úgy-odalökött viszont, az hiszem, egy se (még akkor se, ha például Gézának nem gond bármikor ilyet írnia, elég csak rápillantania az üres papírra... na jó, ha verset kértek tőle, hát elővesz egy lapot, és máris jön belőle a színvonal, de most, ahogy látom, kérésemre a *Szemlének* tényleg szívesen írt – a lappal való kapcsolata még az 1960-as évek végén kezdődött, de itteni szerkesztősködésem idején magam is tartottam vele)... igaz, gyanítom, Tornai azért most mintha a „versírógéppével” íratottak közül adott volna... Ellenben Tandorié mindkettő (*Földközel, utcasorok...; Kiültem út-oldalba, fák alá...*) rövidségük ellenére is *nagy*. A másodikat, bár sima elégiának indul, grammatikai megoldásai, koanos hangszerelése, keleti(es) személyiség-tükre fordítja át afféle ellen-elégiába, míg az első (is, de másképp) egyenesen mester-munka, szinte mindegyik szó-kapcsolatával, gondolat-társításával megállít, külön-külön (is) értelmezésre – grammatikai szinten is dekódolásra – készítet; a vers-mondat itt (is), miként Tandorinál sokszor (de inkább majdnem mindig) nem egyszerűen közöl vmit, hanem (szemünk, értelmünk) előtt alakul, oda- s visszatart, áthúzza, átírja, szétszedi és újból összerakja, szüli (értelmezi) a nyelvet, és értelme is ebben a *konstruálásban*, ebben a mérnöki precizitású munkában (*mondatmunkában*) keresendő, s olvasás(a) közben magunk is ebben *létesülünk* újra (meg újra). (Igaz is, jut eszembe, vajon tud[na]-e T. nem mester-munkát kiadni a keze közül?) Rába György szigorú, fegyvelmezett *önarc*-a mögött számomra kicsit mintha Kassák *konstruktivista transzcendenciája* is felsejlene (*Gazdátlan eb*),² és Vasadi Péter két én- s önanalízise is ennek a *kemény* visszatartottságnak versbe fogott rajza (*Új hajó indul; Álom után, ébren*): „Utoljára teszek a tűzre s megvárom / míg a fák egészen elfeketülnek / A kert fölött átrepül Mária köténye / Ilyenkor nem kell mondani semmit” – így pl. az *Új hajó...*-ban. Oravecz *Szajlájából* adott, Petőcz *Zárójelverseiből*, de Fodortól is a javából vett *fodort*, Zalántól is ugyanilyen *zalánt*, és Kukorellytől is nem kevésbé fényes *kukorellyt* kaptam. (1989. január 27., péntek)

Temetés?

Ma temetjük Weöres Sándort, akiben a magyar nyelv és költészet megismételhetetlen, egyszeri lehetőségei bomlottak ki. Vagyis... dehogyan temetjük... hiszen lehetetlen őt már – s ez az idők végeztéig így is marad – eltemetni... (1989. február 9., csütörtök)

2 Aprócska adalék Rába György emberarcához, jelleméhez, hogy a honoráriumát valamely szlovákiai magyar szervezet támogatására ajánlotta fel.

Átkelés?

A tatabányai Tóth Zsóka *Átkelés* című, csehszlovákiai magyar költők verseiből készült előadóestjének bemutatója a Zenetudományi Intézet *Vers és dal a Várban* című sorozatában. A Filep Tamás válogatta és Nagyfalusi Tibor szerkesztette műsorban az enyéimen kívül még Balla Kálmán, Barak Laci, Bettes Pista, Farnbauer Gábor, Gál Sanyi, Hizsnay Zoli, Krausz Tivadar, Kulcsár Feri, továbbá Ozsvald, Varga Imre és Zs. Nagy versei szerepeltek. Zsóka most is fenomenális volt, az embernek az volt az érzése, valahol tudat alatt mindegyikünk az ő hangjára és alkatára írta ismeretlenül – akaratlanul – is a verseit, annyira az *övé* volt minden, amihez csak nyúlt. Szvorák Kati – népdalaival – pedig egyenesen az időtlenbe emelte át ezt a pompás versünnepnek is beillő estet, melyre ezúttal is meglepően sokan eljöttek. Az est után kis „levezetés” egy várbeli korcsmahivatalban Fileppel, Zsókéval, másokkal, majd haza a Blahára. Tele bizonytalansággal a tekintetben, hogy, honosodásom után, hozzájárul(hatot)t-e – és mennyiben – ez az est a szlovákiai magyar irodalom és költők magyarországi honosításához? Mert bár „átkelésü(n)k” már vagy másfél-két évtizede valóban folyik, otthon lehetnek-e (lehetünk-e) már teljes mértékben és teljes természetességgel a magyar irodalom egészében is? (1989. március 8., szerda)

Hit

A *Kortársban* Illyés Gyula 1974-es naplójegyzetei. „Istenben hisz, aki a munkában hisz” – így egyik, január 16-ai mondatában. Az igazság, hogy én is állandóan dolgozom, mintegy kivonva magam az életből is. Mindenütt és mindenben úgy vagyok, hogy már a következő helyen és a következő munkában, és én tehetetlenül vonszolódok magam után. Hiszek-e hát a munkában? Nem hinném... Pontosabban, sose vetődött fel ez így bennem. Számomra terápia inkább a munka, módszer arra, hogy elfelejtsem, amit az életben nem tudok megoldani. Mivel azonban a munka általában feladatmegoldásokat is hoz, folyamatos önáltatásnak is megfelel, hogy megint megoldottam valamit. Ezek pedig jól el is takarják mindazt, amivel (magán)életemben az istennek sem tudok zöldágra vergődni, és amivel magamban a legkevésbé sem vagyok – a legkevésbé sem lehetek – kibékülve. Hisz miközben ki se látszom magamból tengernyi elfoglaltságom – és gondom-bajom – miatt, fogytán-fogy és senyved bennem a lélek, és kiveszőben belőlem a *lelkesültség*. Minő (isten)hit lenne hát, amelyben nincs spiritualitás? (1989. március 16., csütörtök)

Berúgni Hraballal

Hrabal-blokk a hetvenöt éves mester köszöntésére az *Életünk* e havi számában. Az összeállítást írónk *Pf. 1985 c.*, s természetesen ivással, „a kerskói erdőben levő Hájenska vendéglőben” kezdődő verse nyitja – fordításomban (egy cseh szamizdatból vettem, igaz, honnan máshonnan, hiszen az Öreg versei eddig nem igazán kerül[het]tek a nagyközönség elé), s ezt Varga György Hr.-szövegekből

összeállított montázsa, *Az író megszületik*, valamint Esterházy ezúttal is kongeniális Hr.-fantáziája követi (*Akarja látni az arany Budapestet?* – ilyesféle lábjegyzetkiegészítésekkel: „Álmomban Hrabal egy korsó sör volt. Na Isten, Isten!”, „Álmomban Hrabal az apám volt, de most ebbe nem bonyolódnék bele”; „Álomban Hraballal csúnyán berúgtam...” stb.; „Álmomban Hrabal én voltam, és így szoltam hozzám, Hrabalhoz, vagy fordítva...” stb.). De *nagygazsi* is egy szépirodalommal: egy nem kevésbé bájos/látomásos esszé-novellával (novellásított esszével?) – hrabaliadájával – van jelen a legújabb *Életünkben* (*Barnásfekete történetek, ha például „áll a bál” az IBOLYA presszóban/tejbüfében*).³ S csak ezután következik – a kettő közti átmenetként Grendel Lajos barátunk morfondírja a magyar és a cseh próza anekdotázása közti különbségről, a groteszknek a magyar prózáénál korábbi cseh helyzetbe hozásáról (*A legnépszerűbb cseh író*) – a tudomány: Kiss Gy. Csaba, ill. Berkes Tamás Hr.-elemzése⁴ (az előbbié *Hrabal, avagy a kispolgáriság dicsérete*, utóbbié pedig a *Furcsa emberek metafizikája* címmel). Ill. még valami erősen kitűnik – s akár több *misét* is megérne – ebből az összeállításból, amit talán az első helyen kellett volna említenem: Hrapka Tibor fotóesszéit a cseh mesterről, melyek úgy *mondanak* el egy-egy pillanatba rögzített – tökéletesen hrabali – *történetet* írónkról és környezetéről, hogy azokból azonnal felszajlik a mögöttesük, és azonmód elkezdik mondani a hozzájuk tartozó háttértörténetüket is... (1989. március 16., csütörtök)

Vízgyűjtő

Vasadi Péter, Szepesi Attila, Petőcz András, Villányi László, Fabó Kinga – egészen jó a névsor az *Új Forrás* áprilisi számának versrovatában, akikhez a többiek közül akár még Kerék Imre, Vaderna Jóska, Belányi György vagy Varga Dániel is hozzávehető. És természetesen az otthoniak közül a Magyarhonban alig(ha) ismert Somos Péter,⁵ aki egészen nagy verset írt a nyolcvanéves festőhöz, Jakoby Gyulához. A sokrétegű s többütemű opus a 20. századvég felé ballagó (rohanó?) világ már-már apokaliptikus látomása, a „Körülárkolt józanság” és a „Parcellaszabadság” helyzetképe, a magányos (magára maradt? magára hagyott?) alkotó apoteózisa („Ugrás, Sancho! Nyergeld a lovam! / – Megkerült az úr? / Irány Sonkamagyarország! / – Július? Tatratur? / Gyula! Lovagtur.⁶ / – Ez

3 L. ezt majd néhány évvel később, már egy, az e látomásos szöveg elkészülte után hamarosan kezdetét vevő új időszámítás valóságában, N. G. *augusztusban, Ludvík Jahn nyomában* című, borítóján Orosz István telitalálatos *Radír-gerincével* megjelent kötetében (Magvető, 1995, 33–47).

4 A szöveg Tamás *Groteszk irányzat a hatvanas évek közép- és kelet-európai irodalmában* című kandidátusi értekezéséhez készült, melynek téziseit a szóban forgó napokban nekem is elküldte, s amely végül *Senki sem fog nevetni...* címmel a következő évben könyv alakban is megjelent (Gondolat, 1990).

5 1989 utáni publikációiban, írói neve helyett, eredeti nevét, a Hunčík Pétert használja.

6 A „Július” jelentése szlovákul: Gyula; a „Tatratur” a kor egyik ismert szlovák utazási irodájának neve. Szójátékos utalások arra a közismert ténnyel összefüggő anekdotára, miszerint

elmeháborodottság! / Megvívok az igaz ügyért! / – Kiröhögnek, mint egy hülyét. / Kiveszett belőlünk az erény és becsület? / – Csak folytasd, és szétrúgják feneked. / Nyeregbe, Sancho! Kardomat! / – Pattanj a hátamra, Lovag! / Hát Rosinante? Hol van a Szamár? / Ketten maradtunk, uram”). Erős vers Vasadi sajátos mondatszervezésű, különleges grammatikájú, szándékoltan érdesen hagyott felületű, Rába György-ös keménységű-telítettségű, a verssel, a szóval, a kifejezéssel és a kifejezhetőért való birkózás példabeszédévé lényegülő *Vár a folyója* is („Mint rönkfa vízen / sebesen visz előre a mondat / megbuktat vállig az árban / a választottat horogujjakkal / megragadom s húzom kifelé / lóg rajta iszapos múltja / gyökerek hálózzák a költészet / sejt-derengését / lóg zölden a tekergő különösség, de visszacsobban / a szó szennye és túlereje: / be a kosárba az egészet / evezek ki a partra s ott / ketten elterülünk, én meg a mondat”). Attila *Ars amatoriájának* két csiszoltgyémántját adta, Petőcz pedig már egyszerűen nem tud a maga színvonala alá menni, s ha nem is minden verse remekmű, általában mindegyikben fegyelmezetten, művelten teljesíti, amit maga elé kitűzött. Rajtuk kívül – s mások mellett – még Utassy is a lapban, bár ő most csupán két rögtönzésekével, amiket mástól talán a laphoz méltatlan lett volna közölnünk, de ugyanilyen méltatlan lett volna tőlünk Dzsóval szemben nem közölni őket... A próza(rovat) most sovány, bár az évtized derekán *tőlünk*, Husák elvtársék „cseszkójából” – ahogy itt, magyarhonban Csehszlovákiát becézik – az NSZK-ba emigrált Czakó Jóska *Köpésekje* szintén kiugróan erős, jóllehet ugyanúgy borítékolható, hogy *nálunk*, „Sonkamagyarországon” hasonlóképpen észrevétlen marad, és biztosra vehetően ez sem lesz benne a jövő évi *Körképben*, miként Somos *Leveles üdvözet*...-e sem a *Szép versekben*, noha ott lenne a helyük ezekben...

Igen kiváló anyag jött össze legújabb, a *Határok között – engedetlenül* címmel *A szellem oszthatatlansága – avagy a provincializmus csapdái* alcímmel kezdett ankétunkhoz is, mellyel ezúton (is) sikerült elsőrangú neveket (szerzőket) mozgósítanunk: mindenekelőtt Vekerdi Laci bácsit és Sándor Ivánt meg Grezsa Ferencet, de itt szerepel Tüskés Tibor, Pomogáts Béla, Sándor András, Vasadi Péter és Holló András is. Nekem különösen rokonszenves, sajátlagos nézőpontú, költői érveléssel hozakodott elő a mocsai magányában önmagával és a világgal (meg a démonaival) viaskodó, jobb sorsra érdemes Holló Andris (akit egyre inkább elhatalmasodó betegsége, a világgal való meghasonlottsága száműzött vissza a maga Tomijába: szülőfalujába): „Minden népnek (nemzetnek, etnikumnak) van egy tengere, és ez az ő kultúrája. A tenger nem lehet meg vízgyűjtő rendszer nélkül, mert különben kiapad; és a vízgyűjtő rendszer nem nélkülözheti a tengert, mert különben árvizet okoz. A kultúra napszamosai egy-egy belvizet kép-

a festő élete végéig igen-igen fájlalta, hogy bár mindvégig magyarnak vallotta magát, a magyar(országi) művészettörténet(-írás) nem igazán akart (tudott?) róla rangjához, festményei színvonalához, értékéhez méltón tudomást venni, mi több, már attól is dühbe jött, ha szlovákul, Júliusnak mondták/írták a keresztnevét (nem hónap ő, mondta erre egyszer).

viselnek. Valahol lenniük kell (földrajzilag, szociológiailag meghatározottan), egy patak vagy egy folyó formájában. Akkor nem lesznek meddők, ha nem állóvizek maradnak, hanem részévé válnak a tenger vízgyűjtő rendszerének, vagyis: ha a tengert szolgálják vizükkel. [...] A tengerek összessége az óceán, vagyis a világkultúra, mely úgy öleli magához a tengereket, ahogy a tenger a belvizeket.” (Ami Hollót illeti, ez a lapszámunk közli Monostori Imre vele készített beszélgetését [*Vers és magány*], valamint Révész István reflexióját Andris remeklésére, az *Iszapfalvi legendákra* [*A tollászkodó legendája*].) (1989. április 15., szombat)

Lapozgató

Cselényi Laci lapszemléje a *Hét* múlt heti, május 12-ei számának Lapozgatójában a *Könyvvilágról*, általában ismertette a folyóiratot, szemelvényesen pedig annak idei számain. Ami különösen jólesik, hogy figyelőjében külön kitér az én lapbeli írásaimra, ismertetőimre, melyek közül az áprilisi számból hosszabban idézi Balla Kálmán *Életírásjelek* c., Madách-díjjal jutalmazott kötetéről írt recenziómat is, jelesül, hogy az „egyértelmű bizonyítékát adja annak, hogy szerzője versről, formáról, nyelvről, világról mindent tud, amit róluk tudni kell, tudni érdemes. S valamivel többet is, olyasmit, amit csak költő, vérbeli költő, egy vérbeli tudós költő tudhat. Ami pedig Balla Kálmán kötetét minden kétséget kizáróan az utóbbi esztendő legfontosabb magyar verseskönyvei, őt magát pedig nemzedéke legjobbjai – Zalán Tibor, Szócs Géza, Sziveri János – mellé emeli.”

Varga Erzsébet pedig, ugyanebben a lapszámában, az *Új Forrást* mutatja be, aláhúzva annak „csehszlovákiai irodalmak iránti érdeklődését”, mely az utóbbi években „különösen intenzívvé vált”, főleg amióta én is tevékenyen részt veszek a „Monostori Imre vezette szerkesztőség munkájában”. Ennek szemléltetésére pedig a szlovákiai magyar írók, irodalmi művek lapbeli gyakori jelenléte mellett a szlovák és szlovákiai magyar írókkal készített, nemrég kezdett „hatszempközi” interjúmat, valamint tavalyi októberi számunkból a *Romboidot*⁷ bemutató összeállításomat emeli ki. Ami szerinte egyértelműen bizonyítja, hogy mi, az *Új Forrás*nál, Imrével és szerkesztő társainkkal, a lap adta sajátos eszközeinkkel tulajdonképpen „a Gorbacsov megálmodta »közös európai ház« építésén” munkálkodunk. Amihez csak annyit, egyik ismert anekdotánk Arany Jánosával (ha egyáltalán köthető ez a nevéhez): gondolta a fene! Amikor pedig 1970-valahányban az *Új Forrás* az első Közép-Európa-blokkjait közölni kezdte (s köztük az én első szlovák líraösszeállításaimat is), hol volt még Gorbacsov (aki ekkor még a sztavropoli határterület pártvezetőjeként vidáman építette a szocializmust)! S a Közép-Európa-ház is legfeljebb térségünk titkosszolgálatainak a rémálmaiban... (1989. május 15., hétfő)

7 1966-ban alapított szlovák irodalmi folyóirat.

Érdemes

Rövid hírben számolok be a mai *Magyar Nemzet*-ben Grendel Lajos újabb otthoni elismeréséről (a *Grendel Lajos kitüntetése* elrettentően „leleményes” címmel), aki ezzel a csehszlovák kormány által adományozott Érdemes Művész cím húsz idei kitüntetettjének egyike lett. Aminek külön érdekessége, hogy a tényszerűség kedvéért hazájában a Szlovák Írószövetség Díjával, Magyarországon pedig Az Év Könyve Jutalommal, továbbá Artisjus-díjjal, valamint Déry Tibor-díjjal jutalmazott író a csehszlovákiai magyar irodalom évenkénti legjava termésének kiemelésére szolgáló Madách Imre-díj egyelőre – eddigi, nagy visszhangot keltett hat könyve ellenére – még egyetlenegyszer sem találta meg őt...

Senki sem próféta saját (szűkebb) hazájában, ill. provinciájában?

Hát... változhat a világ akármennyit... az irodalom otthoni nagymoguljait mindez, úgy látszik, hidegen hagyja... S ez már ki tudja, mióta tart, és ki tudja, meddig még... Pedig néhány fejnek feltűnhetne már, hogy milyen nehéz a vas-kalap... Igaz, ha eltűnne róluk, ők menten láthatatlanná válnának... Így is azok – messzebről nézve... de hát épp ezért nem is néznek messzebbre... Aki pedig ezt megteszi, onnan kezdve le is nullázza magát a szemükben... Illetve, legfeljebb, ezzel adva – bár ezt elvakultságukban nem veszik észre – rangot neki, kinevezve őt a rendszer ellenségének... És ez folyik már jó egy évtizede (legalábbis ekkortól egyre nyíltabban)... amihez elég megnézni, hány *lyuk* van 1980-tól a Madách-díjasok listáján (1980, 1983, 1985), azaz az értékelő bizottság döntésével szemben hányan s kik nem kap(hat)ták meg ezt az elismerést (s mit ad isten, véletlenül mindhárman a nemzedékem tagjai, vagyis harminc és negyven közöttiek)... Azaz, akik kilógnak a sorból, egyszerűen azon oknál fogva, mert be sem álltak oda... (1989. június 1., csütörtök)

Szó, kép

Az *Új Forrás* friss, ez évi 3., azaz júniusi számában többek közt Tandori, Monoszló, Petőcz András, Rózsa Bandi és Barak Laci új versei, no meg Géczy János *A hattúnyyakú dog* c. remek kisnovellája, s – ami számomra külön öröm – Farnbauer Gábor kis, műfajilag besorolhatatlan (bár bizonyos nézőpontból versnek [is] látszó/látható) opuskái (magam inkább kis filozófiai [filozófikus] traktátuskáknak mondanám őket (ilyen címekkel: *Ki vagyok ő?*; *Deduktív történelemelmélet*; *Metatudat*; *Kierkegaard azonossága rekurzív inkognitójában*; *Véletlen*; *Szabadság*). Olyan gondolati(-nyelvi/grammatikai) rejtvények (rejtélyek) ezek, melyek épp önmagukba-zártságukkal mutatnak túl önmagukon (mint a *Ki vagyok ő?* is). Kicsit a pályaeleji Tandori koanjait (is) mímelik, de a minta inkább szabaddá teszi (felszabadítja) F.-t, semmint megkötné. Kérdés persze, hogy meddig lehet eljutni összekötözött lábbal? – hiszen Gábor csak minimális mozgás(teret) engedélyez szövegeinek (textjeinek), mintha azt vette volna fejébe, hogy helybenfutással győzi le (éri el) a maratoni távot. Hajrá tehát, Gábor (s ezt mondtam neki néhány évvel ezelőtt, legelső, talán akkor még csak nekem mutatott versei olvastán, s mint az anno általam kezdeményezett és szervezett

Nő-beli tehetségkutató pályázat egyik legkomolyabb kiemeltjének is), hisz lehet, a matematikai és a líra-logika, verslogika nem is esik olyan messze egymástól, mint ahogy az ember első pillantásra hinné...

Ugyanebben a lapszámban még a Grendel-Dušek-interjú, mely talán azt is igazolhatja, miként létezhet lényegében ugyanaz a személyiség két külön személyben, s miként tölthet meg – írhat tele – két élettörténetet. Illetve, ez utóbbit illetően, a sajátjukból indulva miként építhetik meg ugyanazt, s ők ketten, műveiket nézve, bár más-más optikán keresztül, mintha egymás pandanjai lennének napjaink szlovák, illetve (csehszlovákiai) magyar irodalmában. Ami viszont magában is érdekes kérdés lehetne, hogy míg Lajost szinte első szlovák megjelenései óta azonnal megtalálta és egyre inkább kezdte magáénak tekinteni a kortárs szlovák irodalom, miért haltak el Dušan magyarra fordított novellái lényegében azonnal visszhangtalanul a magyar kritikai és olvasói érdeklődést nézve...

De feltétlenül kiemelésre kínálkozik ebből a lapszámból G. Kovács László itt induló s négy számon át folytatódó, átfogó tanulmánya, a *Magyarok Szlovákiában, 1939–1945*, mely Turczel Lajos után másodikként – Magyarországon pedig elsőként – ad hírt a második világháború „önálló” Szlovákiájában rekedt, néhány tízezres lélekszámú magyarságról, annak politikai, valamint köz- és kulturális életéről. Ami miatt még ezen túl is feltétlenül kiemelendő G. Kovács barátom vállalkozása, hogy abban elsőként – vagy legalábbis nagyon az elsők között – tesz kísérletet a mártírsorsot vállalt politikus, Esterházy János gróf közbeszédbe való visszahozatalára.

S természetesen itt a Wehner Tibor barátommal, rovatszerkesztőnkkel közösen jegyzett, de általam kezdeményezett *Szó/kép* c. rovatunk is (a lapszám utolsó oldalán és a két belső táblán), melynek bevezetőjét is ketten fogalmaztuk meg még a februári számunkban, imígyen: „Ebben az évfolyamunkban számról számra ismétlődik lapunk végén ez a cím. Sorozatunkat azoknak a határsértő íróknak, képzőművészeknek szántuk, akik saját művészeti águkon túllépve számukra idegen területek becserkészésére (is) vállalkoztak. Költők rajzait, képverseit, xeroxait és képzőművészek verseit, szövegeit, feljegyzéseit közöljük hát e helyen. De idegen terület-e íróknak a kép, képzőművészeknek az írás? Jeles alkotók példájával (is) igazolható, hogy nem teljesen. De nem is lehet (teljesen) az. Hiszen már maga a leírt szó, az írás is kép, s bizonyos értelemben egy-egy kép is olvasható. S végül is nem az eszköz, hanem a kihívás a fontos. Az, hogy az ember, különösen ha művész, miként és milyen szinten tesz eleget kora, személyes sorsa, szűkebb és tágabb környezete, valamint anyaga kihívásainak. T. L. – W. T.” Ehhez csak ennyit: a rovatot eleddig sikerült az elképzeléseinknek megfelelő szinten tartanunk, amihez I. most is Petőcz András képversét és ef Zámbo István két versét. Ez utóbbiak közül – már csak azért is, mert András képverséből idézni nem tudok – kerüljön ide, csak úgy, az egyik irigyelt záróképe (az eredetiben is zárójelben): „(döbbenetes ez a reggel / mára már a nap se kel fel”).

A gyengébb idegzetűek kedvéért itt most csak annyit: ma azért (még?) felkelt... (1989. június 6., kedd)

Öröknyár vs. Vastag bőr

Végül ugyancsak a júniusi lapszámban közöltük Ravasz Éva, a Megyei Tanács jó szándékú s a nómenklatúra értelmesebb s műveltebb soraiból jött elnökhelyettesének válaszát szerkesztőségünk 1989. március 10-ei, mindannyiunk által aláírt levelére, melyben azt kértük a megye vezetésétől, hogy azokat „a ma már egyértelműen túlhaladottnak és tévesnek ítélnélhető intézkedéseit” vonja vissza, melyek következményeként Nagy Gáspár *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című elhíresült Nagy Imre-versének közléséért ezerkilencszáznyolcvan-akárhányban Sáránci Jóska-t a szerkesztőségéből elbocsátották, Nagy Gazsit írószövetségi titkári állásából elmozdították, Monostori Imre megbízott főszerkesztőt pedig fegyelmi büntetésben részesítették. S bár Éva asszony levele az adott körülmények között első látásra meglehetősen tisztességes szándékot tükröz, van benne némi faramuciság is. A vers elleni hadjáratot ui. a megye részéről a helybeli „közvélemény konzervatív rétege” hatásának tulajdonítja, elsősorban azokénak, „akik mindig felesleges költségvetési tételnek tartották a megye kulturális folyóiratára fordított összegeket, és minden lehető érvet megragadtak annak megszüntetésére”. Viszont azt, hogy a szóban forgó következményekkel járó ügyben bizonyos értelemben mégis sikerült, az eredeti szándéknál enyhébb, úgymond „kompromisszumos döntést” hozni, elnökhelyettes asszony elsősorban a „megye kulturális és politikai vezetése” azon részének tulajdonítja, akik mindenekelőtt a „a folyóirat megmentését” tartották szem előtt. Különösebb intézkedésekre és látványos meaculpázásokra pedig ma már azért sincs szükség, mert Monostori Imre már 1985-től „teljes önállósággal” lát(hat)ja el főszerkesztői feladatait, Sáránci József rehabilitációját viszont főleg az jelenti, hogy „visszanyerte a jogot arra, hogy a szerkesztőség munkatársa lehessen...” Ám hogy a főszerkesztő ennek ellenére sem vette vissza őt szerkesztőnek (vagy maga Jóska zárkózott el ettől? – ebbe nincs belemlátásom), abba a megye részéről már „beleszólni senki nem kíván”... Nos, azért nem semmi megtanulni *így*, a politikai érdeknek mindenkor megfelelően forgatni a szavakat, s azt sem hinné az ember, hogy némely kedélyes arckifejezések időről időre milyen vastag bőrön jelennek meg... (1989. június 6., kedd)

Fricska

A könyvheti forgatagban Onagy Zolival futunk össze (még Salgótarjánban ismertem meg az egyik Madách-pályázat díjkiosztóján 1986-ban, egyébként meg-rögzött esztergomi); nagy medve, állandóan csőre töltött iróniával, mely mögött akkora közvetlen és ritka-gazdagságú élet- és valóságismeretből fakadó bölcsesség, mint keveseknek... Emellett novellistaként is nemzedékének egyik odafigyelésre készítő, egyéni hangú szólistája, noha nem tartozik a kiemelten ünnepeltek közé, mivel nagy hibája, hogy magányos vidékiként nem tolakszik

mindenáron a fővárosban *nyüzsgők* közé... Magam mindig szívesen időzöm a társaságában, s az *Új Forrás*nál is gyakrabban hoznám, ha sűrűbben küldene... Most új novelláskönyvét adja, a *Balladák lányait*, s bele is firkant valamit, de csak idehaza olvasom el, mellyel kicsit meg is fricskáz, helyre is tesz: „a présből” – írja, rögtön hozzá is téve, csak úgy, zárójelben, mintha mellesleg mondaná, de én tudom, a hangsúly ezen van: „(mindenki a magáéból)”, hát igen, telitalálat, hányszor ráztam le embereket már azzal, hogy „présben vagyok”, hányszor indokoltam, kissé fennhéjázva s gőgösködve is, ha szerkesztőként nem olvastam el időben valamit, vagy nem válaszoltam valakinek a levelére, az elfoglaltsággal, örökös időzavarban levésemmel hivalkodva, mintha én lennék a világ legfontosabb embere, akit alanyi jogon megillet az ilyesféle hanyagságok-mulasztások, modortalanságok joga... Vagyis, helyzetemben, mit lehetne mondanom Zolinak? Köszönöm, barátom... (1989. június)

W. S.

A *Kortárs* júniusi számában Weörest búcsúztatja (benne az én versemmel is). A *Weöres-napló*mat követő oldalon Szepesi Attila egészen kiváló verse (W. S. *írógépe*)... érdekes, az is prózaversnek íródott. A weöresi lényeghez – világfestésében, kellékeiben, az egyes mondataiban, képeiben, képzettársításaiban rejltő végtelenjével, ezotériájával – talán ez került az összes többi közül a legközelebb. Tudvalevő, hogy amikor Weöres 1970-ben megkapta a Kossuth-díjat, annak összegét Pásztor Béla-ösztöndíj néven négy induló költő – Oravecz Imre, Szentjóby Tamás, Szepesi Attila és Tábor Ádám – között osztotta szét. Attila e mostani versével (is) bizonyította, négyük közül egyértelműen az övé esik legközelebb W. S. mester világához; opusa mintha csak Weöres utolsó, már halála után írt *verse* lenne, melyet Sz. A. kezével vetett papírra (már a túlvilágról). Mindenekelőtt az ilyen mondatokra (hangulatokra, képekre, zenékre) gondolok: „Bor és epe. Toronyban vak szél dadogása. Hófúvásban eltévedt macskák dorombolása. [...] Korom és méz. A levegőre írt tudás egy kerti szék s egy delevér között. [...] ...az írás olvashatatlan, akár egy hóember fölött a varjak szívverése. [...] Az évgyűrűk pontos zenéje, melyet nem hallani, csak megkésett zúgásuk fénylik a lombon.” Stb.

Weöres Sándor tehát meghalt...

Lapozgatom a *Kortárs* friss, öt búcsúztató – de nem tőle búcsúzó! – számát, és olvasgatom Szepesi Attila versét.

Meghalt volna?

Ki mondta, hogy nem él?! (1989. június 14.)

Mesterek kora

Pozsonyban, Keszeli Feriéknél. Itt beszéltünk meg interjút *Hatszemközt* sorozatomba vele meg Anton Hykischsel. A szlovák író *Mähringben találkozunk* című, Havas Márta fordította kulcsregényét, melyet tulajdonképpen a maga tizenhét éves kori Nyugatra szökési kísérletének „élményei” nyomán írt, annak idején,

még az 1960-as évek végén olvastam Pozsonyban, melyről azóta is megmaradtak jó benyomásaim. Itt-ott az írószövetségi klubban is látni szoktam őt, s egyik-másik írószövetségi felszólalását is érdeklődéssel figyelgettem, de személyesen nem ismertem eddig; Feri közvetített köztünk. Azt tudtam Hykischről, hogy kitűnően beszéli nyelvünket – ami, gondolom, selmecebányai születésével (is) magyarázható –, tehát nyelvi nehézségeim miatt nem kellett tartanom ettől a beszélgetéstől, s itt volt Feri is, aki bármikor kisegíthetett volna, ha szükség lett volna rá. Ezenkívül rendkívül széles körű érdeklődése, felkészültsége is vonzott Hykischben, amit mély történelmi érdeklődése tovább erősített. Tulajdonképpen ez a történelmi érdeklődése segítette ki 1969–1970 utáni szilenciúmából is. A *Čas majstrov* (Mesterek ideje) című 1977-es kétkötetes, a 15–16. század fordulóján Selmecebányán játszódó történelmi regényének témáját ugyanis a hatalom elég semlegesnek ítélte meg ahhoz, hogy engedélyezze a megjelenését. Ráadásul a mű látszatra nagyon jól illeszkedett a szlovák művelődés- és irodalompolitika, művelődés- és irodalomtörténet-írás azon törekvései közé, hogy a történetírás és a szépirodalom eszközeivel is igyekezzen nacionalizálni a szlovák–magyar közös múltat, és szlovák részről *birtokba venni* – visszamenőleg – annak elmúlt századait, s így elsiklott afölött, hogy a regény tulajdonképpen az emberi szabadságvágy apoteózisa (a husáki totalitarizmus kellős közepén), és a kritika a legjobb szlovák történelmi regényként üdvözölte azt.⁸ Hasonlóképpen a történelemből vette *történetet* a *Milujte kráľovnú* (Szeressétek a királynőt) című, Mária Terézia korában játszódó regényéhez is, melyben a szlovák múlt megelevenítéséhez az európai történelem olyan aktorait is *játékba* hozza, mint amilyen többek közt Voltaire, Mozart és Haydn volt. Ami egyébként azt a felismerést is magában hordozhatja, hogy közös történelmünk nemcsak a lövészárkokat jelent(het) számunkra, szlovák és magyar írók számára, hanem olyan találkozási és igazodási pontokat is tartalmaz(hat), melyek a párbeszéd és a közös gondolkodás esélyét is felkínál(hat)ják nekünk. S valószínűleg ez a megfontolás áll a nálam majd két évtizeddel idősebb szlovák író gesztusa mögött is, mellyel könyvét – természetesen magyarul – mint „kedves magyar barátjának” ajánlotta nekem... (1989. június 30., péntek)

Integritás

Az *Új Forrás* friss számából különösen fontosnak tartom Dobai Péter, Rapai Ágnes, Holló András verseit, Szigeti László novelláját (*Bűneitekért bűnhődésre*), Veizer Tamás interjút (Színházteremtők) Takáts Emőddel, Kmeczkó Mihállal és Holocsy Istvánnal a Magyar Területi Színházról, Rónay László tanulmányát Márai Sándorról (*A régi Európa vége s az új sejtelme*), valamint Jelenits Istvánét Sík Sándor magyartanításról vallott nézeteiről („Középiszkolás fokon”). Lőkös István Dobossy László *Gondban, reményben azonosan*, Géczi János pedig Petőcz

8 A regény időközben – L. Gály Olga tolmácsolásában – magyarul is megjelent (*Mesterek kora*, 1981).

András *A jelentés nélküli hangsor* című kötetről írt (*A formajegyek ellenére – kihát-rálás az avantgárdból*), s izgalmas Schmidt József dolgozata Lengyel Józsefről (*A szocializmus torzulásainak elemzési kísérlete Lengyel József műveiben*), illetve, mellette, előbbi jóvoltából és kis bevezetőjével L. J. ismeretlen, eredetileg oroszul megjelent írása is (*Schatte mérnök és barátai*). És természetesen folytatódik G. Kovács László hézagpótló, forrásfeltáró és eseményelemző tanulmánya (*Magyarok Szlovákiában, 1939–1945*), valamint a szlovák és (cseh)szlovákiai magyar írókkal készített beszélgetéssorozat – most, *Az irodalom soha nem csaphatja be önmagát* cím alatt, Valér Mikulával és Balla Kálmánnal. Ezt a párosítást különösen találónak érzem, noha mindvégig igyekeztem olyan szlovák és szlovákiai magyar írókat egymás mellé ültetni mikrofonom előtt, akik valamiképpen felerősíthetik, illetve kiegészíthetik egymást. Ők ketten azonban azért is alkotnak különleges párost, mivel egyikük is, másikuk is úgy szerves – vagy éppen mostanában szervesülő – része irodalmának, hogy közben nem adják fel kívülrőlállásukat sem. Akik azzal tesznek hozzá valami nagyon lényegeset literatúrájukhoz, hogy nem adják át neki teljesen magukat, s nem olvadnak bele a legkisebb mértékben sem, nem veszik fel seregük uniformisát, s a végsőkéig ragaszkodnak saját integritásukhoz és őrzik autonóm személyiségüket. (1989. augusztus 8., kedd)

Gúzs

A *Magyar Nemzet* rövid néhány nap alatt már második alkalommal tudósít Székely András Bertalan, Lengyel László és Vigh Károly Őrsújfalun, a szlovákiai magyar fiatalok szokásos évi, augusztus 6-án kezdődött Nyári Művelődési Táborban tervezett előadásának a betiltásáról. S bár ezt közvetlenül a járási nemzeti bizottság rendelte el, nyilvánvalóan központi akaratról és utasításról van szó. Mellesleg a betiltás indoklása is elég érdekesen alakult: először a szervek az előadók személyére, azután a tervezett előadások témájára, végül pedig arra a *bájosan* abszurd elvárásra hivatkoztak, miszerint külföldi előadók meghívását az adott rendezvény előtt egy évvel kell kezdeményezni a Csemadok KB-nál. Egyébként Károly a csehszlov. magyarság 1918-cel kezdődött történetéről, András a jugoszláviai nemzetiségek helyzetéről, Lengyel László pedig a gazdaság és a környezet összefüggéseiről meg a bósi vízlépcsőrendszerről beszélt volna. Végül az elmaradt előadások helyett egyrészt Püspöki Nagy Péter ugrott be (megmaradva a szlov. magyarság történelménél és helyzeténél), másrészt viszont Székely András, a tilalom ellenére is eljött, igaz, nem előadónak, hanem – egy mesteri svédcsavarral – elbeszélgetni a táborozókkal ugyanarról, amiről nem tarthatta meg előadását. Persze, a tábor – mint azt Bajnok Pista, annak egyik szervezője a *Magyar Nemzet* tudósítójának is elmondta – az állambiztonsági szervek élénk „érdeklődése” mellett zajlott, akik természetesen egyetlen programot ki nem hagytak volna... A lap 11-ei száma mellesleg ismertette azt a magyar Külügyminisztériumnak címzett s „a csehszlovákiai magyar kisebbség kulturális érdekeit sértő aministratív eljárás” ellen tiltakozó levelet

is, melyet több mint hetven vezető magyar értelmiségi írt alá a világ minden tájáról (többek közt Görömbei András, Kovács Pista, Köteles Pali, Pomogáts Béla Magyarországról, Nagy Károly az Államokból, Nagy Pali Franciaországból, Balla D. Karcsi és Dupka Gyuri Kárpátaljáról, Csörgits József Jugoszláviából, Dezsényi András Ausztráliából stb.), követelve, hogy tiltakozásukat az juttassa el a szlovák kormánynak.

Szóval, zajlás s hirtelen megnyíló zsilipek mindenfelé, a kulisszák ledőltek (ledőlni látszanak), a színpad kitágult, az ember kapkodhatja a fejét... végül is szívderítő és élvezetes ez a mozgás, mozgalmasság... s bár egyelőre nem látni még határozott irányát, a testnek és szellemnek az is jó, ha hosszú tespedés és gúzsba kötöttség után az ember jól kinyújtóztathatja a tagjait... Különösen ha olyan humoros furcsaságokon is derülhet közben, hogy például az MSZMP Budapesti Reformköre (sic!!!) is csatlakozott azon szervezetek felhívásához, melyek elítélték Magyarország részvételét az 1968. augusztus 21-ei, Csehszlovákia elleni katonai invázióban, és arra kérték a magyar országgyűlést és a Kormányt, hogy hasonlóképpen nyilvánuljanak meg ők is, és hivatalosan is határolódjanak el „A katonai intervenciótól, mint a nemzeti önrendelkezés megsértésének legdurvább módszerétől”. Azt a! Mi jöhet(ne) még ezután!? Az, hogy az MSZMP is elhatárolódik az MSZMP-től?⁹ (1989. augusztus 16., szerda)

Fábry

Amikor nemrég Repiszky Tamás magyar, illetve népművelés szakos régész-(művelődés)történész - 'civilben' egyébként Szvorák Katalin férje - megkeresett Fábry Zoltán 1945–1948 közötti, nemrég előkerült ismeretlen naplófeljegyzéseivel, már magán a Napló létén is felvillanyozódva ajánlottam fel neki közbenjárásomat, segítségemet annak közreadását illetően. S azokból a részletekből, melyeket első körben rám bízott, már az első beleolvasások után is nyilvánvaló volt a kézirat irodalomtörténeti értéke, s hogy annak jelentősége egészében felér *A vádlott megszólal* apológiájával, sőt bizonyos értelemben - mert komplexebb és időben is kiterjedtebb s az egész 1945–1948 közti időszakot felöleli - meg is haladja azt.¹⁰ Így azonnal be is soroltam belőle az *Új Forrás*ba egy hosszabb részt, azzal a kifejezett kéréssel, hogy szeretném, ha elsőként a lapomban jelenhetnének meg belőle szemelvények, s addig nem adna belőle másnak. Most pedig itt van ez a mai *Magyar Nemzet*-beli közlemény (*A hit itt rendült meg*), mely - épp most lévén az egyezmény megkötésének hatvanadik évfordulója - a Molotov–Ribbentrop-paktummal kapcsolatos részeket ragadja ki. Persze, el kell ismernem, van némi logika abban, amikor Tamás a *Magyar Nemzet* javára

9 Mint ahogy valóban az is jött...

10 A napló végül *Üresjárat* címmel, szorgalmazásomra és szerkesztésemben, ill. bevezető tanulmányommal - nagy, pontosabban: méltó visszhangot keltve - 1991-ben jelent meg a pozsonyi Madách, valamint a néhány hónappal korábban alakult Kalligram és az általam alapított budapesti kisebbségtudományi szemle, a *Regio* közös kiadásában.

történt döntését a két lap példányszáma közti nagyságrendi különbséggel indokolja. (Ráadásul a *Nemzet* sem áll tőlem távol, hiszen egészen a közelmúltig magam is a lap szerződéses külsőse voltam, vagyis bizonyos értelemben az szintén az én lapom is [volt]...) Az UFO-nak viszont, ígéri, hamarosan ismeretlen Fábry-leveleket ad Tamás... (1989. augusztus 19., szombat)

Életrajz

1949-ben születtem. – Az 1950-es években kollektivizáltak. – Az 1960-as években emberarcú voltam. – Az 1970-es években pangtam. – Jelenleg az 1980-as éveket írjuk, s néhány éve épp átépítenek. – Negyvenéves vagyok. (1989. augusztus 28., hétfő, Tokaj, az írótabori tanácskozás egyik szünetében)

Mód, modell

Mintha csak születésnap ajándékul, Dobossy Laci bácsitól kapom dedikált legfrissebbjét, a *Gondban, reményben azonosant* „baráti nagyrabecsléssel”. Nagy megtiszteltetés ez a részéről (nagyobb, mintha születésnapom tudatában gépiesen elhadart volna egy gratulát)... mintha egy gondolkodás- és magatartásmód (-modell) esszenciáját vagy, másképpen: sorvezetőjét kaptam volna meg tőle ezzel a könyvével. Miként az előző könyvei, írásai is nélkülözhetetlen *tankönyveim*, útmutatóim voltak a történelem – a közép-európai történelem – *olvasásához*. Amit ebben a tantárgyban magamévá tettem, azt nem kis részben tőle (is) tanultam, az nem kis részben az ő tudása, tapasztalata... Azaz, Turczel Lajos után így lettem Dobossy Lászlónak is a tanítványa úgy, hogy egyikük sem volt a tanárom... (1989. szeptember 26., kedd)

Fábry redivivus

Már hazajövetelem után tudom meg, hogy Repiszky Tamás október 2-án ugyancsak a *Nemzetben* újabb részleteket közölt az azt nyelviileg gondozó Lanstyák Istvánnal a Fábry-naplóból (*A kereszténység nem lehet politikum*). Amit szintén azzal a belátással nyugtázok, milyen fontos lenne, ha ez a valóban kulcsponti – eddigi Fábry-képünket is némiképp módosító, árnyaló, gazdagító – dokumentum minél szélesebb körben ismertté válhatna. Mindezt aláhúzendó hadd másoljam most ide egyetlen passzusát 1948 februárjából (ne feledjük, Csehszlovákiában ekkorra esett a kommunisták puccsszerű, teljes hatalomátvétele): „Miért nagyok Ady istenes versei? – így Fábry. – Egyetlen totalitásnak van értelme: a kereszténységnek, mert ez befogja az eget és a földet egyformán, és a kezdőpont és a végpont egy: Isten. Befogja az egész embert testi térben és lelki, szellemi dimenzióban és időben. Épp azért mindenütt jelenvaló, és ezért totális. És még valami: nem kirekesztő totalitás – tehát hatalom –, de befogadó – tehát szeretet –, mely lényegében és lényegéből ad, és nem vesz.”

Igen, ez – is – Fábry.

Ez a világos, tiszta beszéd, ez az állásfoglalás (is). (1989. október 5., csütörtök)

Irodalom, velő, pofon

Utazás Debrecenbe az Irodalmi Napokra; a vonaton ismerőseim, barátaim közül többen is... magam *Új Forrás*-beli főszerkesztőmmel, Monostorival beszélgettem végig az utat lapunk esedékes, főleg formai átalakításáról, modernizálásáról, periodicitásának növeléséről (kéthavi lapból hogyan tudnánk az adott anyagi feltételek mellett havilapot csinálni, illetve tizenegyszeri megjelenésűt, tekintve, hogy a júliusi–augusztusi számunk duplaszám lehetne). Megérkezve viszont, az első nagy élményem, a pályaudvarról a belváros felé kutyagolva az egyik pu. közeli hentesbolt melegáru-kínálata közt szereplő sertésvelő volt – biz’isten, *hétnyelven* beszélt! S máris eldöntöttem, hogy a jövő évi ir. napokon is feltétlenül itt kell lennem, mert bármi hangozzék el ott, az mindenképpen *velős* lesz. A mostani témája azonban a nyugati magyar irodalom volt, Pomogáts Béla vitaindítójával s vagy kilenc további, elég vegyes színvonalú előadással. Igaz, jelen helyzetben nem is annyira az előadók és előadások színvonala volt az igazán lényeges, hanem, az, hogy ezzel a tanácskozással – hosszú esztendőök partizánharcai és magánkezdeményei után – a nyugati magyar irodalom (is) végre hivatalosan is honosságot, illetve polgárjogot nyer(he)t Magyarországon, mint a magyar irodalom szerves és elidegeníthetetlen része. Ahol nekem többször is Peéry Rezső jutott eszembe, mint a sajnos itt is csak kevesek által ismert és elismert, ám a legragyogóbbak közé tartozó nyugati magyar esszéírók egyike. Aki akár nyugodtan itt is lehetne, hisz nyolcvanéves se lenne még... De már tizenkét éve halott...

Szállás, étkezés az Arany Bikában. Este, vacsoránál, Györffy Laci ült oda az asztalomhoz. Már korábbról ismertem őt, s közöltem írását az *Új Forrás*ban is, de már nem emlékszem, hol és mikor találkoztunk először. Nem tehetségtelen, annyi bizonyos, inkább amolyan tisztos középser, aki szorgalmával, szemfülességével tehetsége fölött is képes teljesíteni. S úgy gondolom, gátlás is van benne épp elég, legalábbis én látom benne a rakás szerencsétlenséget is, amit viszont hangoskodásával, teátrális gesztusaival igyekezik palástolni (e szempontból bizonyára nem véletlenül végzett színművészetin), s noha végső soron akár kedvelni is lehetne, azért épp elég van benne, ami taszít rendesen. Amikor pedig berúg, hirtelen a sokszorosára nő az egója, és akkor... vége a világnak... Most sem volt már teljesen százas, amikor odaült hozzám, s bár általában nagyon kedélyesen el tudunk beszélgetni egymással, most, ki tudja miért, kötözködni kezdett, és az volt a kínja, hogy van képem már röviddel Magyarországra költözésem után lakáshoz jutni, állást találni s közben még publikálni is annyit, hogy néha már a vízcsapból is én folyok, amikor nekik, hazaiaknak sokszor éveikig kell robotolniuk mindezért.¹¹ A szöveg persze ismerős, nem először

11 Néhány évvel később egyugyanazon fővárosi laphoz vitt bennünket az utunk (engem rovatvezetőnek, őt riporternek), ahol, emlékszem, a legteljesebb szakmai alázattal javígtattam írásai kócos, s rossz irányba futó mondatait, terelgettem egybe sűrűn elkalandozó gondolatait...

vágják ezt a fejemhez, ezért nem is veszem komolyan most sem. Laci viszont egyre jobban belelovallta magát, s gondolom, csendes válaszaimról is az jutott eszébe, hogy merészelek én felelgetni – vagy éppen ellentmondani – neki, amikor hirtelen felugrott, és se szó, se beszéd, lekevert egy rendes parasztlengőt. Az eset épp írószövetségi elnökünk, Cseres Tibor szeme láttára történt mellettünk elhaladtában, s ő is csak nézett mint Rozi a moziban, és persze nem értett semmit a tasliból. Aztán persze azonnal híre is ment a dolognak, s már csak ezért sem értett senki semmit, amikor másnap ismét egymás társaságában láttak bennünket szelíden kvaterkázva Lacival. Igaz, én sem értettem az egészről semmit... legfőképpen magamat nem... (1989. október 26–27., csütörtök–péntek, Debrecen)

Tudás

Szikszai Karcsi verseskötete, a *Sebek a vízben*. S benne ilyen remeklés, pazarnál pazarabb képek tűzijátékával: „Vörös csík. Átvérzett kötés / a kozmoszon. Mint-ha / fejlődést kaptak volna a hegyek, / a szél is félrebeszél ingemen, / csak járkál, / ahogy a félelem / műtét előtt. / Lassan fölszivárog a fény, sűrű / fátyolból képeket varázsol elém / a harangszó. / Torkomban megrekedt sötétség / húzza szekerét hazáig, de / / ajtóm előtt még / térdig éjszakában / megint az átvérzett kötés: / hajnali kések között félárbocon / a vers.”

Mit mondjak?

József Attila él.

S él még Radnóti is.

Szikszai Karcsi pedig tökéletesen tudja ezt. Bár nem ettől remek költőnek (s nem csak grafikusnak), de mert remek költő, magában hordja az ő tudásukat, érzékenységüket is... (1989. december 14., csütörtök)